

Research Article (Special Issue) | Araştırma Makalesi (Özel Sayı)

Türkiye’de sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında finansal içermenin rolü: Düzey 2 bölgeleri için uygulama

Tuğrul Kandemir
Elçin GüneşProf. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, kandemir@aku.edu.tr, [0000-0002-3544-7422](https://orcid.org/0000-0002-3544-7422)
100/2000 YÖK Doktora Bursiyeri, Afyon Kocatepe Üniversitesi, gns.elcin79@gmail.com, [0000-0002-7799-6104](https://orcid.org/0000-0002-7799-6104)

Corresponding author/Sorumlu yazar: Elçin Güneş

Öz

Temel finansal hizmetlere olan erişim ve kullanım, ülkeler arası farklılaştığı gibi aynı ülkenin bölgeleri arasında da belirgin farklılıklar gösterebilmektedir. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının sekizinde finansal içerme, destekleyici bir faktör olarak kabul edilmektedir. Bu makalenin amacı, sürdürülebilirlik hedeflerinin gerçekleşmesinde önemli rol oynayan finansal içermeyi, Türkiye’nin Düzey 2 bölgeleri çerçevesinde değerlendirmektir. Bu doğrultuda 2011-2023 yıllarını arasında, belirlenen göstergelerle Sarma (2008)’nin geliştirdiği yöntem ışığında finansal içerme endeks hesaplaması yapılmıştır. Oluşturulan endeks değerine göre TR10, TR31, TR51 ilk üç sırada TR71, TRB2 ve TRA2 bölgeleri ise son sıralarda yer almaktadır. TR62 son yıllarda yükseliş eğilimi gösterirken, TR51 bölgesi düşüş eğilimi göstermektedir. Diğer bir çarpıcı bulgu ise TR71 bölgesinin genel sıralamada hep düşük düzeyde kalmasıdır. Ayrıca doğu bölgesinde yer alan TRC2 bölgesinin tüm yıllarda, komşu bölgelerine göre yüksek sıralamaya sahip olduğu görülmektedir. Bu çalışma temasında incelenen TR33 bölgesi genel sıralamasının ise değişmediği tespit edilmiştir. Sonuç olarak yapılan analizler kapsamında Kalkınma Ajanslarının bölgesel performans aracı olarak kullanabilecekleri finansal içerme endekslerinin ülkelerin sürdürülebilir kalkınma amaçlarına daha kolay ulaşmasında önemli bir araç olarak kullanılabileceği düşünülmüş ve konu ile ilgili bilgilendirici faaliyetlerinin artırılmasının bölgelerin gelecek başarısı için önemli olacağı vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Finansal İçerme, Bölgesel Kalkınma**JEL Kodları:** G2, S01, S25, R58

The role of financial inclusion in ensuring sustainable development in Türkiye: Application for level 2 regions

Abstract

This study analyzes the macroeconomic determinants of inflation, a significant economic issue in national economies, using monthly data from January 2006 to January 2023 for the Turkish economy. Understanding inflation and its influencing factors is crucial for enhancing the effectiveness of disinflationary measures due to their adverse impacts on economic units. In this context, the relationship between inflation and selected macroeconomic variables was investigated for the Turkish economy. Based on the cointegration test results, it was established that the series are cointegrated. In the long term, money supply and interest rate variables positively impact inflation. Conversely, inflation is negatively impacted by the Industrial Production Index (IPI), which measures economic growth. This result indicates that increases in production capacity and economic growth reduce inflation. These findings suggest that the Turkish economy operates with underemployment and that monetary factors significantly impact inflation. The outcomes of the Granger causality analysis indicate a reciprocal causal relationship between inflation, money supply, and exchange rate.

Keywords: Sustainability, Financial Inclusion, Regional Development **JEL Codes:** G2, S01, S25, R58

Extended Summary

Although sustainability has become an important issue today, financial elements are of constant importance for the successful operation of any organizational structure. Therefore, the success of sustainable goals depends on the correct management of financial resources. At this point, the importance of financial inclusion emerges. Achieving strong and sustainable growth is achieved by benefiting from financial services equally, regardless of individual or company. A financial service that covers everyone is the key to inclusive economic development.

How to cite this article / Bu makaleye atıf vermek için:

Kandemir, T., & Güneş, E. (2025). Türkiye’de sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında finansal içermenin rolü: Düzey 2 bölgeleri için uygulama. *KOCATEPEİİBFD*, 27(Özel Sayı), 51-66. <https://doi.org/10.33707/akuibfd.1610238>

Financial inclusion and sustainability are among the economic issues that public authorities and various organizations focus on meticulously. The number of academic studies addressing these issues both together and individually has been increasing in recent years. However, due to their current and dynamic nature, these are topics that still have a gap in the literature. When the studies are examined, a financial inclusion index has been created for countries and some country groups. However, the development of a country depends on the development of smaller units, the regions. There are significant social, environmental and economic differences even among cities, municipalities and neighborhoods, especially in developing countries. For this reason, the main question of the research was formed as follows; How does financial inclusion for sustainable development differ between Level-2 and 26 sub-regions of Turkey? Finding a comparable answer to this question is thought to provide a guiding insight to government and corporate officials, politicians, financial service providers and academics.

In accordance with the purpose of the research, the literature on financial inclusion was evaluated in three different ways. One of the first studies conducted to create a financial inclusion index, Sarma (2008), proposed a financial inclusion index with data from 55 countries under the dimensions of banking penetration, availability and usage. Nguyen (2020) conducted an index creation study for developing countries with the dimensions of access, use and usability. Zhang et al. (2022) prepared an index for 31 cities in China with the dimensions of access, utilization, financial depth, and financial sustainability. Tram (2023) has developed a financial inclusion index for developing countries with dimensions of access, penetration, and use. Machdar (2020) investigated the sustainable economic growth effect of financial inclusion in banks in Indonesia between 2010 and 2017. Hasan and Lu (2023) analyzed the relationship between financial inclusion and sustainability through the banking sector. Gao et al. (2024) discussed financial inclusion and sustainable technological progress through environmental pollution for E-7 countries between 2004 and 2021 and tested them with the panel data analysis method. Türe (2019) used Multi-Criteria Decision Making (MCDM) methods in his study investigating the welfare level of Level-2 regions. Kartal and Karşıyakalı (2023) tested the existence of per capita income convergence with convergence analysis for the Level-2 region between 2004 and 2020. Berber et al. (2024) created the inclusive growth index of Turkey's Level 2 regions for 2014 and 2021. It was determined that it showed TR10 inclusive growth in 2014 and TR42 in 2021.

Many methods and different calculation techniques are used to create indexes. Financial inclusion includes different variables due to its structure and these variables are dimensioned within themselves. For this reason, multidimensional index creation models are being considered to measure financial inclusion. Mandira Sarma (2008) developed an index calculation model to measure financial inclusion. Due to the advantages of the model and the fact that it is a frequently used method in the literature, the calculation model known as the Sarma Index was preferred for this research. 9 indicators measuring the level of financial inclusion were used to create this index. In this regard, financial inclusion index calculation was made with the data obtained from the provinces of Turkey between 2011 and 2023. According to the created index value, TR10, TR31, TR51 are in the first three places, while TR71, TRB2 and TRA2 regions are in the last places. The findings obtained are parallel to the development level of the provinces in which the regions are grouped. However, it should be noted that TR10, TR31 and TR51 regions consist of a single province. The fact that the TR10 region has always ranked first in the last 13 years is thought to be directly related to the fact that Istanbul is the most developed province in Turkey. The tendency of Izmir to constantly be in the second place has changed in recent years and it has been seen that it fell to the third place in 2020, 2021 and 2023. It is seen that TR 62 Adana Region rose to the 2nd place in these years. In general average, TR 62 region ranks 4th. It is considered normal for this region, which includes the provinces of Adana and Mersin, to increase over the years. To make a nationwide assessment, the level of financial inclusion has always remained in the low category between 2011 and 2023.

Giriş

Sürdürülebilirlik, kaynakların kıtlığını merkezine alan bir konu olduğundan, aslında finans dünyasıyla ortak bir paydada keşilmektedirler. Nitekim yıllar içinde birçok ekonomist doğal kaynakların sınırlılığından, optimal kaynak kullanımından, yaşanabilecek açlık sorunlarından bahsederek sürdürülebilir kalkınmaya da bir bakış açısı sunmuş ve günümüzde hâlâ geçerliliğini koruyan teoriler geliştirmişlerdir (Kuhlman ve Farrington, 2010, s.3437). Çünkü sürdürülebilir kalkınma sadece çevresel faktörlerle ilgili değil, ekonomik ve sosyal kaygılarla da yakından ilgilidir. Örneğin gelişmiş ülkelerde üretim süreçleri ve ekonomik faaliyetler, az gelişmiş ülkelerdeki yoksulluk ve çevresel sorunların sebebi olabilir. (Montiel ve Delgado-Ceballos, 2014, s.122). Bu sebeple sürdürülebilir kalkınma, devletlerin, sivil toplum örgütlerin, çeşitli kamu kurumların veya özel sektör paydaşları gibi birçok farklı yapının iş birliği çerçevesinde gerçekleşecek küresel bir konudur. Bu iş birliğinin gerçekleşmesindeki temel mekanizma ise şüphesiz, bireylerin temel finansal hizmetlere erişimini ve kullanımı mümkün kılan etkin bir finansal sistemdir (Kara vd., 2021, s.1). Günümüzde sürdürülebilirlik önemli bir konu haline gelmiş olsa da finansal unsurlar herhangi bir

organizasyonel yapının başarıyla işlemesi için daimî bir öneme sahiptir. Dolayısıyla sürdürülebilir amaçların başarılı olması, finansal kaynakların doğru yönetilmesinden geçmektedir (Ferreira vd., 2016, s.113). Bu noktada finansal içermenin önemi karşımıza çıkmaktadır. Güçlü ve sürdürülebilir bir büyümenin sağlanması, finansal hizmetlerden birey ve şirket fark etmeksizin eşit şekilde yararlanmasıyla gerçekleşir. Herkesi kapsayan bir finansal hizmet, kapsayıcı bir ekonomik kalkınmanın anahtarıdır. Fakat finansal içirme, sadece erişim sunmak ya da herkesi borçlandırmak anlamına gelmez (Türkmen ve Çağıl, 2017, s.11). Dünya Bankası (2022) finansal içermeyi hem bireylerin hem de işletmelerin ihtiyaçlarına uygun, sürdürülebilir şekilde sunulan ödeme, tasarruf, kredi, sigorta gibi finansal ürün ve hizmetlere erişim imkânı sağlamak şeklinde tanımlamaktadır. Finansal hizmetlerin toplumun her kesimine ulaşmasını sağlamak ve bu hizmetlerden sağlanan faydayı üst düzeye çıkararak sürdürülebilir ve dengeli bir kalkınma gerçekleşmesi finansal içermenin amacıdır (Arner vd. 2020, s.8). Sürdürülebilir bir toplum yapısının hâkim olması sosyal katılımı artıracaktır bu da kişilerin finansal kurumlara ve hizmetlerine olan güvenini yükseltecektir. Bu güven, resmi finansal hizmetlerin kullanımında bir artışa yol açarak finansal içermeyi güçlendirecektir (Ozili, 2022, s.172). Dolayısıyla finansal içirme sürdürülebilirlik birbirini tamamlayan iki kavramdır.

Özellikle pandemi sonrasında finansal hizmetlere daha kolay erişim, ekonomik büyümeyi teşvik etmek, yoksulluğu azaltmak ve kırılan topluluklarda dirençliliği artırma gibi hususlarda önemli potansiyele sahiptir. Finansal içermenin, yoksullukla mücadele, cinsiyet eşitliği, ekonomik güçlenme ile ilgili hedefleri olan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla destekleyen bir araç olması olağan bir durumdur. Çünkü olası ekonomik durgunluğu aşmak ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamak konusunda önemli bir fırsat sunmaktadır (Ellili, 2024, s. 1346). Özellikle yoksulluğun azaltılması, ulusal kalkınmanın gerçekleşmesinde önem arz etmektedir. Bu sebeple finansal içirme, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarında güçlü bir strateji olarak ele alınır (Khan vd. 2022, s. 3). Finansal içirme, bu hedeflerin sekizinin gerçekleşmesinde belirleyici bir faktördür. Bu hedeflerden ilki ise yoksulluğu ortadan kaldırmaktır. 2030 yılına kadar, yoksul ve savunmasız gruplar için finansal hizmetlere erişiminin sağlanması, onların tüketimlerini dengelemelerini, ekonomik güvenliklerini artırmalarını ve varlık birikimlerini mümkün kılacaktır. Dolayısıyla yoksulluğu ortadan kaldırmak hedefine fırsat yaratacaktır. Açıkla mücadele ve gıda güvenliğini sağlamak, bir başka hedef olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarımsal alanda çalışan kişilerin düşük maliyetle finansal hizmetlere erişimin sağlanması onların verimliliğini yükseltir. Bu şekilde tarımda çalışan kişilerin üretkenliği artar ve büyük yatırımlar yapma eğilimine girerler. Tarımsal üretimin sürekli devam etmesi olası açlık krizinin önüne geçtiği gibi gıda güvenliğini de artıracaktır.

Diğer bir hedef olan iyi sağlık ve refahın gerçekleşmesi, özellikle hane halkı ve bireylerin yeterli finansal hizmetlere erişimin olmasını tıbbi malzemelere olan harcamaların azalmasına etki edecektir. Diğer bir hedef olan kaliteli eğitimi teşvik etmek, finansman mevcudiyeti ile doğrudan bağlantılıdır. İnsan sermayesine katkı sağlayacak eğitim alma, lisans ve lisansüstü diplomalara sahip olma, herhangi bir konuda bilgi edinme gibi birtakım faaliyetler finansman mevcudiyeti ile yapılabilir hale gelecektir. Ayrıca bu finans maliyetinin zamana yayabilme fırsatının olması bu hedefin gerçekleşmesini daha kolay hale getirecektir. Kadınların, finansal hizmetlerden yararlanması, erişimi yoluyla aile bütçesine hem katkı sağlar hem de daha çok söz hakkına sahip olmasına olanak sağlayacaktır. Dolayısıyla diğer bir amaç olan cinsiyet eşitliği hedefine ulaşmada önemli rol oynamaktadır. Finansal hizmetlerin herkes tarafından kolayca erişimi, kişilerin ve işletmelerin temiz su ve enerji sistemlerini sağlayacak projelere yatırım yapmasını imkân sağlayacaktır. Bu da erişilebilir ve temiz enerji hedefinin ulaşılabilir olmasına fırsat vermektedir. Mikro krediler ve işletmelere finansmanın sağlanması, yeni iş fırsatların oluşmasına ve piyasanın genişlemesine katkı sunar. Ayrıca girişimcilik faaliyetlerinin ve inovasyonun artmasını teşvik eder. Bu gelişmeler insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, yenilikçilik ve altyapı hedeflerinin gerçekleşmesiyle yakından ilgilidir (Kara vd., 2021, s.2; Danladi vd., 2023, s.4; Ade'Soyemi vd., 2020, s.110).

Finansal içermenin yapısında ve değerlendirilmesinde önemli faktörlerin başında gelen finansal işlemler, ödeme, tasarruf, kredi ve sigorta gibi finansal ürün ve hizmetlere erişim herkes için eşit derece önem arz ettiği gibi bu hizmetlere erişimin düşük maliyetlerde olması ve kullanılması gelmektedir. Dünya Bankasının (2022) resmî sitesinde de ifade edildiği gibi bir işlem için hesap erişimi sağlayabilmek finansal içermeye atılmış ilk adım olmaktadır. Çünkü hesap sahibi olanlar, kredi, sigorta ve diğer finansal hizmetleri kullanarak yeni iş girişiminde bulunabilir, riski yönetme, finansal şoklara karşı daha dirençleri hale gelebilirler.

Finansal içirme ve sürdürülebilirlik, kamu otoritelerinin ve çeşitli kuruluşların üzerine titizlikle eğildiği ekonomi konuları arasındadır. Bu konuları hem birlikte hem de tek tek ele alan akademik çalışmaların sayısı son yıllarda artış göstermektedir. Fakat güncel ve dinamik yapısı itibarıyla literatürde hala boşluğu olan konulardır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde ülke ve birtakım ülke grupları için finansal içirme endeksi oluşturmuştur. Ancak bir ülkenin kalkınması, daha küçük birim olan bölgelerin kalkınmasından geçmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin şehirleri, belediyeleri, mahalleleri arasında bile belirgin derecede sosyal, çevresel ve ekonomik farklılık bulunmaktadır. Bu farklılık hem Avrupa Birliğine üye ülkelerin hem de

Türkiye'nin kalkınma politikalarının temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının Kalkınma Ajansı, Avrupa birliğine uyum sağlamak ve bölgesel kalkınma planlarının daha etkili olması açısından Türkiye'nin illeri 2011 yılında üç düzeyde gruplandırılmıştır. Bölgeler arası gelişmenin bu derece önemsenmesi, bu çalışmanın ortaya çıkmasındaki önemli bir bakış açıdır. Bu sebeple araştırmanın temel sorusu şu şekilde oluşturulmuştur; sürdürülebilir kalkınma için finansal içerme, Türkiye'nin Düzey-2'nin 26 alt bölgeleri arasında nasıl farklılık göstermektedir? Bu soruya karşılaştırılabilir yanıt bulmak, hükümet ve şirketler yetkililerine, politikacılara, finans hizmet sağlayıcılarına ve akademisyenlere yol gösterici bir fikir sunacağı düşünülmektedir.

Bu makalede, ilk olarak finansal içerme ve sürdürülebilirlik konuları için literatür incelemesi yapılmıştır. Daha sonra finansal içerme kavramı ve önemi, finansal içerme ve sürdürülebilirlik ilişkisine dair kavramsal çerçeve açıklanmıştır. Ardından belirlenen göstergeler çerçevesinde finansal içerme endeksi oluşturulmuş ve yorumlanmıştır. Sonuç kısmında ise bulgulara göre genel bir değerlendirme yapılmıştır.

1.Kavramsal Çerçeve

Çalışmanın bu bölümünde finansal içerme kavramı, önemi ve sürdürülebilirlikle olan ilişkisine dair kavramsal çerçeve ele alınmıştır.

1.1. Finansal İçerme ve Önemi

Finansal hizmetlerin güçlü olduğu bir sistem, sermaye fonlarının verimli bir şekilde dağıtılmasını, tasarrufların üretim alanlarında kullanılmasını ve risk yöntemini geliştirerek ekonomik büyümeyi destekler. Fakat tam anlamıyla bir ekonomik kalkınmadan bahsedebilmek için bu finansal sisteme herkesin katılımı gereklidir (Kapoor, 2014, s. 35). Kapsayıcı bir finansal sistemin olması kaynakların tahsisini kolaylaştırır, sermaye maliyetini azaltabilir, finansal işlerin günlük yönetimini önemli derecede iyileştirebilir. Ayrıca gayri resmi kredi kaynaklarının kullanımını azaltabilir. Bu sebeple, her şeyi kapsayan finansal sistem, güvenliği artırır, hizmetleri çeşitlendirir ve kolaylaştırabilir (Sarma ve Pais, 2011, s. 613). Finansal içerme, böyle bir ortamın oluşmasına zemin oluşturan ve somut faydalar sağlayan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatürde "financial inclusion" teriminin Türkçe karşılığı olan finansal içerme; finansal erişim, finansal kapsama, finansal tabana yayılma gibi farklı şekillerde kullanılmaktadır.

Genellikle resmi finansal hizmetlerin kullanımı olarak tanımlanan finansal içerme, araştırmacılar, politikacılar ve diğer finans paydaşların arasında giderek ilgilenilen bir konu haline gelmiştir (Allen vd., 2016, s.2). Bir başka ifadeyle, yetişkinlerin farklı finansal hizmetlere erişimini sağlama ve hizmetlerden verimli bir şekilde yararlanabilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir banka ve finansal kurumlarda hesap sahibi olmak ya da işlem yapabilmek finansal içermenin temel gerekliliklerinden ilki olduğu kabul edilmektedir (Demirgüç-Kunt, 2017, s. 2). Özellikle dezavantajlı ve düşük gelir seviyesine sahip gruplara kredi, tasarruf, sigorta, ödeme ve havale gibi çeşitli finansal hizmetlere erişimini ve kullanılmasını sağlar. Burada bilhassa finansal hizmetlerin dışında kalan kişilere resmi finansal hizmetlerin sunulması önemlidir (Dev, 2006, s. 4310).

Finansal içerme, birçok ülkedeki yoksullara, kadınlara ve dışlanmış herhangi bir nüfus grubuna önemli faydalar sunduğu ve ekonomik güçlenmenin anahtarı olarak benimsenmektedir (Ozili, 2021, s. 458). Eğer kişilerin tasarruf yapması kolaylaşırsa finansal şoklar karşısında daha dayanıklı hale gelir. Eğitim, sağlık ya da birtakım girişimlere yatırım yapma imkânı elde eder. Aynı zamanda elektronik ödeme sistemleriyle günlük yaşam kalitesi artar. Diğer taraftan finansal risklerin toplumda paylaşılması ekonomik eşitsizliği azaltmaktadır. Örneğin, hanedeki bireylerden birinin sigortası, beklenmedik durumlar karşısında o aile fertlerini yoksulluğa düşmekten koruyabilir. Bu şekilde finansal kaynakların artması ekonomik büyümeyi önemli ölçüde destekler (Arner vd., 2020, s. 12). Buradan hareketle finansal içerme büyümeden yoksulluğa, finansal istikrardan istihdama kadar çeşitli alanlarda önem arz etmektedir. Ayrıca kayıt dışı ekonominin azalması, sürdürülebilir kalkınmanın artırılması gibi konular ile bağlantılı olması, finansal içermenin önemi pekiştirmektedir (Özgün, 2022, s. 88).

1.2. Finansal İçerme ve Sürdürülebilirlik

Birleşmiş Milletler (BM) üye devletleri tarafından 2015 yılında kabul edilen 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi, 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefini (SDG) kapsamaktadır. Bu hedeflerin merkezinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için yoksulluğun sona erdirilmesi, sağlık ve eğitimde iyileşme, eşitsizliği azaltmak ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek gibi stratejiler yer almaktadır (BM, 2015). Bu yeni gelişen stratejiler doğrultusunda dünya çapında birçok finansal kuruluşun, sürdürülebilir kalkınma ve BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşmak için finansal sistemin nasıl yeniden yapılandırılacağı ya da yeniden tasarlanacağı konusu önemli gündem maddeleri arasında yer almaktadır (Arner vd., 2020, s.7). Sadece finansal kuruluşlar değil, bu kalkınma hedeflerine ulaşmada hükümetler, sivil toplum kuruluşları, özel sektör, medya ve eğitim sektörü gibi birçok paydaşın iş birliği önemli hale gelmektedir. Fakat bu iş birliğinin gerçekleşmesinde hanelerin tasarruf hesapları, tüketici kredisi,

ipoteke gibi resmi finansal hizmetlere erişimini sağlayan bir mekanizma kilit bir rol oynamaktadır. Daha genel bir ifadeyle finansal sistem, sürdürülebilir kalkınma için gerekli ekonomik araçları sağlamada önemli bir yapıdır (Kara vd., 2021, s. 1). Aynı şekilde kalkınma politikaları da büyümenin sürdürülebilir ve kapsayıcı olması gerekliliğini vurgulamaktadır (Özgün, 2021, s. 273). Ülke ekonomisindeki tüm bireylerin resmi finansal sisteme erişebilirliği, kullanılabilirliği ve kullanım kolaylığını ifade eden finansal içerme konusu burada önemli hale gelmektedir (Sarma ve Pais, 2011, s. 613). Çünkü finansal içerme, finansal şoklara karşı daha dayanıklı hale gelmesini sağlamanın yanı sıra, sağlık ve eğitim gibi insan sermayesine yatırımlarını ve birikim yapmalarını mümkün kılmakta ve yoksulluğu ortadan kaldırmayı vaat etmektedir (Kuada, 2019). Birleşmiş Milletler Brundtland Komisyonu tarafından gelecek nesillerin gereksinimlerini karşılama kabiliyetini riske atmadan bugünün ihtiyaçlarını karşılamak şeklinde tanımlanan (Imperatives, 1987) sürdürülebilirlik, finansal içerme amacıyla açıkça ilişkili olduğu görülmektedir. Öyle ki, 2010 yılında yapılan G-20 Zirvesi'nde küresel kalkınma gündemi arasında girmiş ve SDG'lerin hedefleri ile doğrudan ilgili olduğu kabul edilmiştir. Çünkü finansal içerme, tasarrufları artırarak hane halkı harcamalarını ve tarımsal üretimi destekleyerek yoksulluk sınırı altında yaşayan ülkeler için önemli ölçüde katkı sağlar. Bu katkı finansal ürünlerin sayısını ve kalitesini artıran faaliyetlerde bulunarak gerçekleşir. Dolayısıyla finansal içerme, başarılı ve gelişen ülkelerin sürdürülebilirliğini sağlayan unsurlar arasında yer almaktadır (Khan vd., 2022, s. 2).

Finansal içermeyi artırmaya yönelik politikalarının çoğu sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik ve sosyal boyutuyla kesişmektedir. Bankacılık hizmeti alamayan yetişkinlere ulaşılabilir ve resmi kanallar aracılığıyla finans sektörüne dahil edebilir, uygun fiyatlı finansal hizmetler sunarak ekonomik koşulları iyileştirecek çeşitli hizmetler sağlanabilir. Bu şekilde sadece hem hesap sahibi olan yetişkinlerin şartları iyileşmekte hem de finansal kurumların karlılığı ve istihdam artarak yüksek ekonomik büyümeye katkı sağlanmaktadır. Öte yandan finansal hizmetlere az erişimi olanlara daha çok destek sunmak, adil fiyatlandırma yapmak, hizmet sağlayıcıların tüm müşterilere eşit yaklaşması gibi sürdürülebilir kalkınmanın temelini oluşturmaktadır (Ozili, 2022, s. 188).

Finansal hizmetlerden yoksun kalan kişiler risk alma ve yönetme konusunda daha çekimser davranmaktadırlar. Örneğin, elektronik ödeme sistemlerini kullanmayan çiftçiler risk almayı tercih etmedikleri için, hırsızlık endişesiyle hemen tüketme eğilimine girebilirler. Bu da sürdürülebilir olmayan kararlara sebep olabilir. Diğer taraftan, sağlık sigortası gibi finansal araçlar bir kişinin uzun vadeli çalışma kapasitesini artırabilir. Bu sebeple finansal içerme ve sürdürülebilirlik, birbirini tamamlayan iki unsur olarak ifade edilmektedir. Sonuç olarak finansal içerme, BM'nin SDG amaçlarının temel hedefi olan refahı teşvik ederek riski dengelemeyi amaçlamaktadır (Arner vd., 2020, s. 12). Birleşmiş Milletler Sermaye Kalkınma Fonu (UNCDF)'nin raporuna göre finansal içerme, 17 SDG'nin amacının sekizinde (SDG 1: Yoksulluğu sona erdirmek, SDG 2: Açlığı sonlandırmak, SDG 3: Sağlık ve refahı iyileştirmek, SDG 5: Cinsiyet eşitliği, SDG 8: Ekonomik büyümeyi ve istihdamı teşvik etmek, SDG 9: Sanayi, yenilik ve altyapıyı desteklemek, SDG 10: Eşitsizliği azaltmak, SDG 17: Hedefler için ortaklık) önemli bir rol oynamaktadır.

2. Literatür Taraması

Araştırmanın amacına uygun olarak, finansal içerme ilgili literatür üç farklı şekilde değerlendirilmiştir. Bu incelemeler sırasıyla, finansal içerme endeksinin oluşturulması, finansal içerme ve sürdürülebilirlik ilişkisi, Türkiye'nin Düzey-2 bölgeleri başlıkları çerçevesinde yapılmıştır.

Finansal içerme endeksi oluşturma amacıyla yapılan ilk araştırmalardan biri Sarma (2008), bankacılık penetrasyonu, kullanılabilirlik ve kullanım boyutları altında 55 ülke verisiyle finansal içerme endeksi oluşturulmaya başlanmıştır. Aynı şekilde Gupte vd. (2012), erişim, kullanım, işlem kolaylığı ve işlem maliyeti boyutları altında Hindistan için, Piñeyro (2013) ise, Meksika belediyeleri için, kullanım, finansal eğitim, tüketici koruması ve sosyal kalkınma gibi farklı boyutlar çerçevesinde göstergeler kullanılarak finansal içerme endeksi geliştirilmeye devam edilmiştir. Yorulmaz (2013), penetrasyon, erişilebilirlik ve kullanım boyutları ele aldığı çalışmada, Türkiye'nin illeri için finansal içerme endeksi oluşturması finansal içerme özelinde Türkiye'de ilk sayılabilecek çalışmalar arasındadır. Yine aynı şekilde Camara ve Tuesta (2014), kullanım, erişim ve diğer çalışmalardan farklı olarak engeller boyutlarıyla gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler için endeks oluşturmuşlardır. Goel ve Sharma (2017), Hindistan için bankacılık penetrasyonu, kullanılabilirlik ve sigortaya erişim boyutunu kapsayan bir endeks oluşturdukları gibi, Yorulmaz (2018), OECD ülkeleri için ulaşım, kullanım ve maliyet boyutlarını kullanarak finansal içerme endeksinin hesaplamıştır. Nguyen (2021), erişim, kullanım, kullanılabilirlik boyutlarıyla gelişmekte olan ülkeler için, Zhang vd. (2022), Çin'in 31 şehri için erişim, kullanım, finansal derinlik ve finansal sürdürülebilir boyutlarıyla, Tram (2023) ise, gelişmekte olan ülkeler için erişim, penetrasyon ve kullanım boyutlarıyla finansal içerme endeksi geliştirdikleri görülmektedir.

Le vd. (2019), finansal içermenin finansal verimlilik ve sürdürülebilirlik üzerindeki etkisini, 2004-2016 yıllarını kapsayan dönemde, 31 Asya ülkesinden oluşan bir örnekleme incelemiştir. Temel bileşenler (PCA) ve Genelleştirilmiş En Küçük Kareler yöntemlerini kullandığı bu çalışmada finansal içermenin finansal verimliliği olumsuz, finansal sürdürülebilirliği olumlu yönde

etkilediği sonucuna varılmıştır. Bir başka çalışma ise, Machdar (2020), Endonezya'daki bankaların 2010-2017 dönemleri arasında finansal içermenin, sürdürülebilir ekonomik büyüme etkisini araştırmıştır. Regresyon analizini kullandığı bu araştırmada finansal içerme Endonezya'daki bankacılık şirketlerinde sürdürülebilir ekonomik büyümeyi etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Özili (2022), finansal içerme ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişki 2001-2020 yılları kapsamında Dünya bölgeleri için korelasyon ve Granger nedensellik testleri kullanılmıştır. Sonuçlara göre finansal içermenin artması sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmayı desteklediği bulgusuna ulaşılmıştır. Öte yandan Khan vd. (2022), finansal içermenin finansal sürdürülebilirlik, finansal verimlilik, gayri safi yurtiçi hasıla ve insani kalkınma üzerindeki etkisini 2004-2017 döneminde 15 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için araştırmıştır. PCA, ARDL ve genelleştirilmiş momentler yöntemi (GMM) modelini kullanan bu araştırmada finansal içermenin uzun vadede sürdürülebilirlik, verimlilik, yoksulluk ve ekonomik genişleme üzerinde etkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Benzer bir çalışma ise, Öztürk ve Ullah (2022), dijital finansal içermenin ekonomik büyüme ve çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etkisini Çin'in 42 bölgesi için araştırmıştır. 2007-2019 dönemleri ele alınan çalışmada en küçük kareler (OLS), GMM yöntemleri kullanılmıştır. Bulgular dijital finansal içermenin ekonomik büyümeyi artırırken çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki olumsuz etkisi olduğu bulgusu tespit edilmiştir. Hussain vd. (2023), 2004-2020 yılları için, 102 gelişmekte olan ülkenin sürdürülebilir ekonomide finansal içerme ve bilgi iletişim teknolojileri (BİT) rolünü araştırmışlardır. Uygulanan panel testleri sonucunda, finansal içermenin BİT ve sürdürülebilir kalkınmayı olumlu şekilde etkilediği görülmektedir. Hasan ve Lu (2023), finansal içerme ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişki bankacılık sektörü üzerinden analizini yapmışlardır. Bunun için 2008-2017 yılları arasında Asya'daki finans kuruluşları için GMM metodu kullanılmıştır. Elde ettikleri bulgulara göre finansal içerme düzeyinin artması bankacılık sisteminin olası şoklara karşı dayanıklılığını artırdığı şeklinde yorumlanmıştır. Gao vd. (2024), E-7 ülkeleri için 2004- 2021 yılları arasında, finansal içerme ve sürdürülebilir teknolojik ilerlemeyi, çevre kirliliği üzerinden ele almışlar ve panel veri analiz yöntemiyle test etmişlerdir. Sonuçlara göre, finansal içerme, teknolojinin karbon emisyonlarının üzerindeki etkisini aracı olarak etkilediği sonucu önemli bir bulgudur.

Öncel ve Şimşek (2011), bölgesel kaynakların etkin kullanımı 2000 yılına ait verilerle 26 alt bölge için Veri Zarflama Analiz yöntemi kullanılarak test etmişler ve analiz sonuçlarına göre TR10, TR51 ve TR32 bölgeleri ilk üç sırada yer aldığı TRB2 ise son sırada yer aldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Türe (2019), Düzey-2 bölgelerinin refah düzeyini araştırdığı çalışmasında Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre TR51 bölgesi en başarılı, TRC2 bölgesi ise son sırada olduğu tespit edilmiştir. İğdeli ve Sever (2020), inovasyonun genç işsizlik üzerindeki etkisini 2004-2017 yılları arasında incelediği araştırmada, Panel ARDL yöntemi tercih edilmiştir. Yapılan analizlere göre genç işsizlik ile inovasyon arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bölgesel olarak elde edilen sonuçlar ise TR10, TRB1, TRB2, TRC2 ve TR3 bölgeleri için inovasyonun genç işsizlik üzerinde etkisi olmasıdır. Şengönül ve Tekgün (2021), Düzey-2 bölgeleri bazında işsizlik ve enflasyon ilişkisinin Phillips eğrisi kuramına uygunluğu ilgili yaptıkları çalışmada, 2005-2019 yıllarını kapsayan dönem ele alınmış ve Panel ARDL yöntemi tercih edilmiştir. Bulgulara göre 10 bölgede negatif eğilimli Phillips eğrisinin varlığı kısa dönemde tespit edilmiştir. Bir başka çalışmada ise, Çetin ve Kuvat (2022), sekiz ekonomik göstereyi ele almışlar ve bu doğrultuda Düzey-2 bölgelerinin karşılaştırması amaçlamıştır. Bunun için 2017-2019 yıllarına ait verileriyle ÇKKV yöntemlerini kullanılmışlardır. Elde edilen sonuçlara göre, TR10 bölgesinin ilk sırada yer alırken, TRB2, TRA2, TRA1, TRC3 bölgeleri yıllara göre farklılık göstererek son sırada yer aldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Örtlek ve Kara (2022), Düzey-2 bölgelerinin inovasyon performans sıralamasını amaçladığı araştırmada ÇKKV yöntemleri tercih edilmiştir. 2010-2018 yılları kapsayan dönemde yapılan analiz sonuçlarına göre TR10, TR51, TR41, TR31 en yüksek sıralamaya sahipken TRA2, TR82 en düşük performansa sahip bölgeler arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kartal ve Karşıyakalı (2023), 2004-2020 yılları arasında Düzey-2 bölgesi için yakınsama analizi ile kişi başına gelir yakınsama varlığı test edilmiştir. Sonuçlara göre 26 bölgenin içinden 6 yakınsama kulübü olduğu ve TRC2, TR10 ve TR31 bölgelerinin yakınsama kulüplerinden herhangi birine dahil olmadığı tespit edilmiştir. Türkyılmaz (2023), konut fiyatlarındaki mekânsal etkileri araştırarak enflasyonla ilişkisini incelemiştir. Mekânsal ekonometrik modellerinin tercih edildiği bu çalışmada Düzey-2 sınıflamasına göre 26 bölgede enflasyonun konut fiyat endeksleri üzerinde anlamlı bir etki olmadığı yorumu yapılmıştır. Berber vd. (2024), Türkiye'nin 2014 ve 2021 yılları için Düzey 2 bölgelerinin kapsayıcı büyüme endeksini oluşturmuşlardır. 2014 yılı için TR10, 2021 yılında TR42 kapsayıcı büyüme gösterdiği tespit edilmiştir. Aydın ve Çakmak (2024), sağlık harcamalarının ekonomik büyümeye ve toplam faktör verimliliği üzerindeki etkilerini ele almıştır. Düzey-2 bölgelerini ele aldığı 2003-2019 yıllarını kapsayan dönemde Panel EKK yöntemi kullanılmışlardır. Buna göre TR32, TR41 ve TR83 sağlık harcamalarının ekonomik büyümeyi etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu bölümde Türkiye'nin Düzey 2 Bölgelerinin finansal içerme endeksi belirlemek için kullanılan göstergeler ve kullanılan hesaplama yöntemine dair bilgiler sunulmuştur.

3.1. Veri Seti ve Yöntem

Türkiye'nin 12 coğrafi bölgesi ve İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmaları içinde yer alan Düzey 1 Bölgeleri geniş bir çerçeveye sunarken, Düzey 2 bölgeleri daha yerel ihtiyaçlara ve bölgenin kendine özgü gelişmelerine odaklanmaktadır. Sosyal ve ekonomik dinamikleri daha küçük birimlerde analiz edilebilmesi ulusal ve bölgesel bazda çalışmalarda daha uygun bir sınıflandırma olması sebebiyle Düzey 2 bölgeleri, araştırmanın veri setini oluşturmaktadır. Bahsedilen Düzey 2 bölgeleri TR10 (İstanbul), TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli), TR22 (Balıkesir, Çanakkale), TR31 (İzmir), TR32 (Aydın, Denizli, Muğla), TR33 (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak), TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik), TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova), TR51 (Ankara), TR52 (Konya, Karaman), TR61 (Antalya, Isparta, Burdur), TR62 Adana, Mersin), TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye), TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir), TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat), TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın), TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop), TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya), TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane), TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt), TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli), TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari), TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis), TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır), TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) şeklindedir. Analize konu olan ATM ve POS sayısı gibi göstergelerin veri mevcudiyeti 2010-2011 yıllarında başlamaktadır. Göstergelerin başlangıç değerlerinde uyumsuzluk olmaması için çalışma dönemi 2011-2023 yıllarını baz alacak şekilde belirlenmiştir.

Finansal içerme endeksi oluşturmak için illerin mevcut olan göstergelerden iki erişim ve yedi kullanım boyut olmak üzere toplam dokuz gösterge kullanılmıştır. Bu göstergeler Türkiye Bankalar Birliği (TBB) sitesinden alınmıştır. Araştırma için kullanılan göstergeler Tablo 1' de verilmiştir.

Tablo 1. Finansal İçerme Endeksi (FİE) Boyut ve Göstergeleri

Boyut	Gösterge	Referans Çalışmalar
Erişim	ATM sayısı	Yıldız ve Awadh (2022), Bardakçı ve Barut (2023), Ekmen (2023), Avcı (2022),
	POS sayısı	Balaylar ve Bulut (2022), Ahmad vd. (2023), Ene vd. (2019)
Kullanım	Bankalar Mevduat Hesap Adedi	Avcı (2022), Allen vd. (2016)
	Bankalar Mevduatı	Avcı (2022), Kumar (2013)
	Diğer Mevduat hesap adedi	Atasever (2021), Özyıldırım (2019)
	Diğer Mevduat	Atasever (2021), Özyıldırım (2019)
	Ticari Kuruluşlar Mevduatı	Atasever (2021), Özyıldırım (2019)
	Tasarruf Mevduatı	Iqbal ve Sami (2017), Ekmen (2023), Dar ve Ahmad (2021) Avcı (2022),
	Tasarruf Mevduat Hesap Adedi	Iqbal ve Sami (2017), Avcı (2022), Zins ve Weill (2016)

Kaynak: Yazarlar Tarafından oluşturulmuştur.

Finansal içerme, birçok alt unsuru olan ve farklı konularla bağlantılı olan oldukça geniş bir kavramdır. (Özgün, 2022, s. 113). Finansal içermenin çok boyutlu bir olgu olduğu küresel ölçekte kabul edilmiş ve son yıllarda bu olgunun ölçülmesi, anlaşılması için literatür geliştirilmiştir. Bu sebeple finansal içermenin tek bir yönünü değil farklı boyutlarını tanımlayan birçok göstergeyi kapsayan endeks oluşturmanın gerekliliği ön plana çıkmıştır (Pineyro, 2013, s. 158). Bu çalışma için Tablo 1'de verilen göstergeler iki boyutta ele alınmıştır. Bunlardan ilki finansal içerme ölçümü için sıklıkla kullanılan erişim boyutudur. Finansal ürün ve hizmetleri resmî kurumlardan kullanabilme yeteneği olarak ifade edilmektedir. Bu boyut bir banka hesabı açma ve kullanma sürecinde olası engellerinin incelenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Finansal hizmet kullanımında maliyet veya fiziksel yakınlıkla ilgili olgular, bu boyut için temel gösterge olarak ele alınmaktadır (Hannig ve Jansen, 2010, s. 3). Finansal içermenin birincil boyutu erişim olsa da, erişimi olan finansal hizmetler aynı zamanda kullanılabilir de olması gerekir (Sarma, 2016, s. 8). Diğer bir boyut olan kullanım ise, finansal ürün hizmet ve ürünlerin kullanım sürekliliği ve derinliği olarak ifade edilmektedir (Hannig ve Jansen, 2010, s. 3). Bu boyut için genellikle tasarruflar, ödemeler, borçlanmalar gibi göstergeler kullanılmaktadır (Wang ve Guan, 2017, s. 1753).

3.2. Sarma Endeksi

Endeks oluşturmak için birçok yöntem ve farklı hesaplama teknikleri kullanılmaktadır. Finansal içerme, yapısı itibarıyla farklı değişkenleri içinde barındırmakta ve bu değişkenler kendi içinde boyutlandırılmaktadır. Bu sebeple finansal içermeyi ölçmek için çok boyutlu endeks oluşturma modelleri ele alınmaktadır. Mandira Sarma (2008), finansal içermeyi ölçmek üzere bir endeks hesaplama modeli geliştirmiştir. Bu model, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (UNDP)'nin İnsan Gelişme Endeksi, İnsan Yoksulluğu Endeksi, Cinsiyet Gelişme Endeksi gibi tanınmış kalkınma endekslerinin hesaplamasında kullanılan yaklaşıma benzemektedir. Fakat metodolojik olarak birtakım farklılıkları vardır. UNDP metodolojisinde, her boyut için sabit minimum ve

maksimum değerler belirlenir. Fakat Sarma'nın geliştirdiği bu yöntemde minimum ve maksimum değerler o boyutta gözlemlenen değerlere dayanarak hesaplanır. Bu sebeple oluşturulan endeks daha dinamik yapıya sahip olur. Diğer bir farklılık ise boyutların birleştirilme yöntemiyle ilgilidir. UNDP metodolojisinde boyutları birleştirmek için aritmetik veya geometrik ortalama kullanılırken, Sarma yönteminde ideal uzaklık temelinde birleştirilmektedir. Bu şekilde her gözlemin ideal noktaya ne kadar uzak olduğu belirlenir. Sarma modelinde kullanılan yöntemde bir boyuttaki yükselme veya azalma başka bir boyutu etkilememektedir. Modelin bu avantajları ve literatürde çok sık kullanılan bir yöntem olmasından dolayı, bu araştırma için Sarma Endeksi olarak bilinen hesaplama modeli tercih edilmiştir (Sarma, 2008, s. 9)

Sarma'nın önerdiği finansal içerme endeksi için öncelikle boyut endeksi hesaplanması gerekmektedir. Formül (1) aracılığıyla her bir boyutun (d_i) değeri 0 ile 1 arasında olması sağlanmaktadır. i 'nci boyutun endeksi şu şekilde hesaplanmaktadır (Sarma, 2008, s. 6);

$$d_i = \frac{A_i - m_i}{M_i - m_i} \quad (1)$$

A_i = i. boyuta ait gerçek değeri

m_i = i. boyuta ait minimum değeri

M_i = i. boyuta ait maksimum değeri

Finansal içerme ölçümü için belirlenen n tane boyutun olduğu varsayıldığında; n boyutlu uzayda $0 = (0, 0, 0...0)$ noktası en kötü durumu temsil etmektedir. O ülkenin finansal içerme düzeyi sıfır seviyesindedir. $1 = (1, 1, 1...1)$ noktası ise yüksek başarıyı temsil etmektedir. Bir ülkenin finansal içerme endeksi, o ülkenin d_i noktasının ideal nokta $1 = (1,1,1 \dots 1)$ ile normalize edilmiş ters Öklidyen mesafesi ile ölçülür. Bu ölçümün formülü aşağıda verilmiştir (Sarma, 2008, s.7);

$$FIE = 1 - \frac{\sqrt{(w_1 - d_1)^2 + (w_2 - d_2)^2 + \dots + (w_n - d_n)^2}}{\sqrt{n}} \quad (2)$$

Ülke ya da ülke grupları için verilen formüle göre boyut birleştirmesi yapıldıktan sonra finansal içerme endeks değerleri hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre finansal içerme değerleri üç kategoriye ayrılmaktadır. Bunlara Tablo 2'de verilmiştir;

Tablo 2. Finansal İçerme Endeks (FIE) Değerleri

$0 \leq FIE < 0,3$	Düşük Düzey
$0,3 \leq FIE < 0,5$	Orta Düzey
$0,5 \leq FIE \leq 1$	Yüksek Düzey

Kaynak: Sarma (2008)

Boyutların birleştirilmesinden sonra oluşturan endeks, 0 ile 1 arasında olmak üzere genel bir ölçüt elde edilmektedir. Tablo 2'e göre 0, finansal dışlanmanın söz konusu olduğu en düşük düzeye karşılık gelirken, ideal noktayı yansıtan 1 ise finansal içermenin en yüksek düzeyde olduğunu temsil etmektedir. 0 ile 0,3 arasında olması ölçülen birimin düşük finansal içerme düzeyini temsil etmektedir. Aynı şekilde 0,3 ile 0,5 arasında olması, orta finansal içerme düzeyini, 0,5 ile 1 arasında olması yüksek finansal içerme düzeyi şeklinde kategorizasyon yapmıştır (Özgün, 2022, s. 60; Sarma, 2008, s.12).

4. Bulgular

Türkiye'nin İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) göre oluşturan Düzey 2 bölgeleri için Finansal içerme endeksi hesaplaması yapılmıştır. Bu bölgelerin erişim ve kullanım boyutlarını ölçen göstergelerin veriler kullanılarak hesaplama yapılmıştır. Bu hesaplama önce il bazında yapılmış daha bölgesel olarak birleştirilmiştir. Finansal içerme endeks değerleri Sarma (2008)'nin belirlediği kategorilere göre düzenlenip Tablo 3'te sunulmuştur.

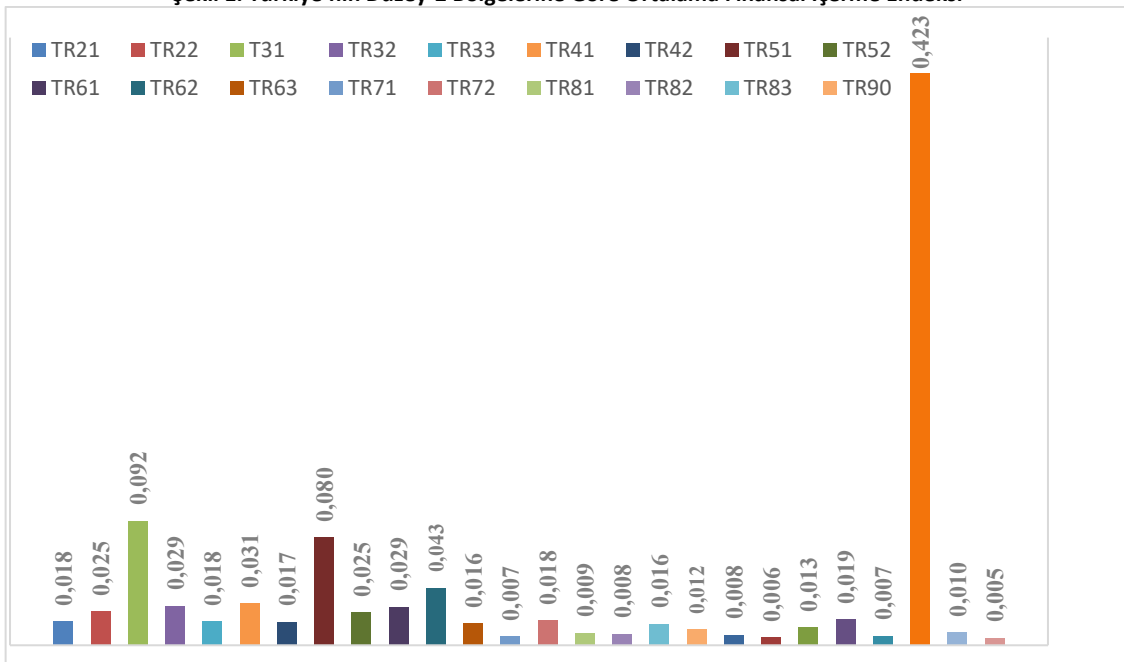
Tablo 3. Türkiye'nin Düzey 2 Bölgelerinin Finansal İçerme Endeksi Değerleri ve Sıralaması

BÖLGE	2011		2012		2013		2014		2015		2016		2017		2018		2019		2020		2021		2022		2023		ORT	Sıralama
	Endeks	Sıralama	Endeks	Sıralama	Endeks	Sıralama	Endeks	Sıralama	Endeks	Sıralama	Endeks	Sıralama	Endeks	Sıralama	Endeks	Sıralama	Endeks	Sıralama	Endeks	Sıralama	Endeks	Sıralama	Endeks	Sıralama	Endeks	Sıralama		
TR10	0,274	1	0,290	1	0,304	1	0,319	1	0,309	1	0,329	1	0,326	1	0,344	1	0,401	1	0,461	1	0,535	1	0,682	1	0,931	1	0,423	1
TR21	0,009	10	0,010	10	0,011	10	0,012	10	0,013	10	0,013	10	0,013	10	0,014	10	0,017	10	0,018	11	0,030	14	0,033	14	0,038	13	0,018	13
TR22	0,014	8	0,015	8	0,016	8	0,017	8	0,017	8	0,018	8	0,018	8	0,019	8	0,023	8	0,025	8	0,043	9	0,047	9	0,053	9	0,025	8
TR31	0,245	2	0,172	2	0,117	2	0,091	2	0,072	2	0,063	2	0,050	2	0,051	2	0,047	2	0,044	3	0,063	3	0,102	2	0,081	3	0,092	2
TR32	0,017	6	0,018	7	0,019	7	0,020	7	0,021	7	0,023	6	0,022	6	0,023	6	0,027	6	0,030	6	0,046	6	0,052	6	0,060	5	0,029	6
TR33	0,009	12	0,010	12	0,010	12	0,011	12	0,012	12	0,012	12	0,012	12	0,013	12	0,017	11	0,019	10	0,033	12	0,036	12	0,039	12	0,018	12
TR41	0,018	5	0,020	5	0,021	5	0,022	5	0,023	5	0,024	5	0,024	5	0,025	5	0,030	5	0,033	5	0,049	5	0,055	5	0,062	4	0,031	5
TR42	0,009	11	0,010	11	0,011	11	0,011	11	0,012	11	0,013	11	0,013	11	0,013	11	0,017	12	0,018	12	0,029	15	0,033	15	0,036	14	0,017	14
TR51	0,242	3	0,168	3	0,110	3	0,080	3	0,060	3	0,050	3	0,039	3	0,041	3	0,038	4	0,035	4	0,053	4	0,063	4	0,057	8	0,080	3
TR52	0,012	9	0,014	9	0,014	9	0,015	9	0,016	9	0,017	9	0,016	9	0,017	9	0,022	9	0,024	9	0,046	7	0,050	8	0,058	6	0,025	9
TR61	0,016	7	0,018	6	0,019	6	0,020	6	0,021	6	0,022	7	0,022	7	0,023	7	0,027	7	0,030	7	0,045	8	0,050	7	0,057	7	0,029	7
TR62	0,024	4	0,025	4	0,027	4	0,028	4	0,030	4	0,031	4	0,031	4	0,033	4	0,042	3	0,047	2	0,070	2	0,078	3	0,086	2	0,043	4
TR63	0,008	15	0,009	15	0,010	15	0,010	15	0,011	14	0,011	15	0,011	16	0,012	16	0,014	15	0,015	16	0,030	13	0,033	13	0,036	15	0,016	15
TR71	0,003	23	0,003	23	0,003	23	0,003	23	0,004	23	0,004	23	0,004	23	0,004	23	0,005	23	0,006	23	0,014	26	0,016	26	0,017	25	0,007	24
TR72	0,009	13	0,009	13	0,010	14	0,011	13	0,011	13	0,011	13	0,012	13	0,013	13	0,016	13	0,018	13	0,036	11	0,039	11	0,043	11	0,018	11
TR81	0,005	19	0,005	19	0,006	19	0,006	19	0,006	19	0,006	19	0,006	19	0,006	19	0,007	19	0,008	19	0,018	22	0,018	23	0,021	22	0,009	20
TR82	0,003	21	0,004	21	0,004	22	0,004	22	0,004	22	0,004	22	0,004	22	0,004	22	0,006	21	0,006	21	0,020	20	0,021	20	0,025	20	0,008	21
TR83	0,009	14	0,009	14	0,010	13	0,010	14	0,010	15	0,011	16	0,011	14	0,012	14	0,014	16	0,016	15	0,029	16	0,032	16	0,034	16	0,016	16
TR90	0,006	18	0,006	18	0,007	18	0,007	18	0,007	18	0,007	18	0,007	18	0,008	18	0,009	18	0,010	18	0,025	19	0,026	19	0,028	19	0,012	18
TRB1	0,003	22	0,003	22	0,004	21	0,004	21	0,004	20	0,004	20	0,004	21	0,005	21	0,006	22	0,006	22	0,017	23	0,019	22	0,020	23	0,008	22
TRB2	0,002	25	0,002	25	0,002	25	0,002	25	0,003	25	0,003	25	0,003	24	0,003	24	0,004	25	0,004	25	0,015	25	0,016	25	0,017	26	0,006	25
TRC1	0,006	17	0,007	17	0,007	17	0,008	17	0,008	17	0,009	17	0,009	17	0,009	17	0,013	17	0,014	17	0,026	17	0,029	17	0,031	17	0,013	17
TRC2	0,008	16	0,008	16	0,009	16	0,010	16	0,010	16	0,011	14	0,011	15	0,012	15	0,016	14	0,017	14	0,039	10	0,043	10	0,052	10	0,019	10
TRC3	0,002	24	0,002	24	0,002	24	0,003	24	0,003	24	0,003	24	0,003	25	0,003	25	0,004	24	0,004	24	0,019	21	0,020	21	0,021	21	0,007	23
TRA1	0,004	20	0,004	20	0,004	20	0,004	20	0,004	21	0,004	21	0,005	20	0,005	20	0,007	20	0,006	20	0,026	18	0,027	18	0,028	18	0,010	19
TRA2	0,001	26	0,001	26	0,001	26	0,002	26	0,002	26	0,002	26	0,002	26	0,002	26	0,003	26	0,003	26	0,016	24	0,017	24	0,018	24	0,005	26
ORT	0,037		0,032		0,029		0,028		0,027		0,027		0,026		0,028		0,032		0,035		0,053		0,063		0,075		0,035	

Kaynak: Yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Türkiye'nin Düzey 2 bölgelerinin finansal içerme endeks değerleri, 2011-2023 yıllarını kapsayan bir süreç için her yıl için hesaplanmıştır. Tablo 3' de verilen bulgularda görüldüğü üzere TR10 İstanbul bölgesi, 26 bölge içinden 0,423 finansal içerme endeks değeri ile birinci sırada yer almaktadır. Hatta ülkenin genelinde hâkim olan düşük finansal içerme düzeyinden ayrılarak orta seviye kategorisine olması, bu bölgenin finansal içerme düzeyi bakımında başarılı olduğu anlamına gelmektedir. Bu bölgeyi takip eden TR31 İzmir bölgesi ve TR51 Ankara bölgesi diğer bölgelere nispeten yüksek düzey olduğu görülmektedir. Aslında illerin gelişmişlik düzeyi ile paralellik göstererek, beklenen bir sonuç şeklinde yorumlanabilir. Nitekim Türk İş Dünyası Konfederasyonu ile Ekonomi ve Dış Politikalar Dış Merkezi tarafından hazırlanan Türkiye Rekabetçilik Endeksi 2014-2023 raporunda da İstanbul, İzmir, Ankara ilk üç sırada yer aldığı görülmektedir (Edam, 2024, s. 22). Adana ve Mersin illerini kapsayan TR62 bölgesi son yıllarda finansal içerme değerinin yükseldiği bölgeler arasındadır. TR41, TR32 ve TR22 bölgeleri, 2011-2023 yılları arasında genel seyri değişmemiştir. Konya ve Karaman illerinin bulunduğu TR52 bölgesi uzun yıllar aynı seyrinde devam etmiş, 2021 yılı itibariyle yükselme eğilimi göstermiştir. Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinin bulunduğu TRC2 bölgesi hem Türkiye genelinde hem de komşu bölgelerine kıyasla iyi sayılabilecek düzeyde olduğu görülmektedir. Tekirdağ, Edirne ve Kırıkkale illerini kapsayan TR21 bölgesi 2021 yılı itibariyle düşüş eğilimi göstermektedir. Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir ve Kırşehir illerinin bulunduğu TR71 bölgesi en dikkat çekici bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. İç Anadolu bölgesinde düşük düzeyde kalması ve yıllar itibariyle düşme eğiliminde olması, beklenmeyen bir durum şeklinde yorumlanabilir. Ahiler Kalkınma Ajansının yayınladığı rapora göre, yaşlı bağımlılık oranı, Türkiye ortalamasında %14,35 iken TR71 bölgesi %17,01, toplam bağımlılık oranı ise TR71 bölgesinde %48,71 Türkiye ortalaması ise %47,37 olduğu görülmektedir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığın hazırladığı illerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (SEGE)'ye göre TR71 bölgesi 18. sırada olduğu görülmektedir. Bu sebeple, bölgenin sosyal ve demografik yapısı, finansal içerme düzeyini etkilediği düşünülmektedir. Özellikle bölgede bağımlılık oranının yüksek olması, finansal hizmetlerin erişimini ve kullanımını doğrudan etkileyen bir faktördür. TRB1, TRB2 ve TRC3, TRA2 finansal içerme endeksinde, en düşük değerlere sahip bölgelerdir. Bu bölgelerin gelişmemiş altyapısı, düşük eğitim seviyesi ve istihdam oranı, üretim ve iş kollarının sınırlı olması finansal içermenin düşük çıkmasının nedenleri arasında olabilir. Bu bölgelerin yaşam koşullarının iyileşmesi, nüfus kaybının önüne geçip nitelikli nüfus yetiştirilmesi refah düzeyini artıracaktır. Ayrıca tarım ve hayvancılıkta tercih edilen geleneksel yöntemlerin değiştirilmesi gerekmektedir. Bu gelişmeler yaşandığı takdirde finansal içerme düzeyinde değişme yaşanacağı aşikardır. TR82 bölgesinin, ülke genelinin çok gerisinde kaldığı görülmektedir. Kastamonu, Çankırı ve Sinop illerinden oluşan bu bölge, Kuzey Anadolu Ajansı Kalkınma Ajansının Raporuna göre Düzey 2 Bölgeleri arasında en düşük nüfusa sahip ve bir milyon nüfusun altında olan tek bölgedir. Yine bu bölge aldığı göç sayısı bakımından 26 bölge arasından 23. sırada ve istihdam oranı bakımından 25. sırada olması, bölgelerarasında en yüksek yaşlı nüfus oranına sahip olması, bölgenin gelişim düzeyi hakkında önemli bir fikir vermektedir. Görüldüğü üzere bu bölge temel göstergelerin çoğunda son sıralarda yer almaktadır. Finansal içerme düzeyinin de bu faktörlere bağlı olarak düşük düzeyde çıktığı düşünülmektedir. Türkiye'nin ve Düzey 2 bölgelerinin finansal içerme seviyesinin 2011-2023 yılları sırasında gösterdiği genel eğilim Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Türkiye'nin Düzey-2 Bölgelerine Göre Ortalama Finansal İçerme Endeksi

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 1' de görüldüğü üzere Türkiye'nin genel anlamda finansal içerme düzeyi, yıllar içinde artış eğilimi gösterse de Sarma (2008) kategorisine göre, hep düşük seviyede kaldığı görülmektedir. Sadece İstanbul ilinin orta seviyeye çıktığı görülmektedir. Literatürdeki çalışmalarla karşılaştırıldığında, elde edilen bulgular paralellik göstermektedir. 2008 yılında Sarma finansal içerme endeksi oluşturmak için yaptığı araştırmada 2004 yılına ait verilerle 55 ülkeyi ele almış ve araştırma sonucuna göre, Türkiye 0.137 endeks değeri ile 61. sırada olduğunu tespit etmiştir. Türkiye'yi İran, Sri Lanka, Fiji ülkeleri takip etmiştir. Camara ve Tuesta (2011), yılı için 82 ülkenin sıralamasını yapmış ve buna göre, Türkiye'nin 42. Sırada olduğu tespit edilmiştir. Wang ve Guan (2017)'nin dünya ülkelerini ele aldığı bir başka çalışmada ise 2011 yılı için Türkiye'nin 0.215 endeks değeri ile 57. sırada yer aldığı görülmektedir.

Sıralamayı Venezuela, Bosna Hersek, Ukrayna gibi ülkeler izlemiştir. Yorulmaz (2018), OECD ülkelerini gelir gruplarına ayırmış ve 2004-2011 yılları için yaptığı hesaplamada Türkiye, bu yıllar arasında hep 0.10-0.15 endeks değerleriyle 86-94. Sıralarda yer aldığı bulgusuna ulaşmıştır. Ghosh ve Chaudhury (2022), 2017 yılı için 136 ülkenin endeks değerine göre Türkiye'nin 53. sırada yer aldığı. Sıralamaya göre Litvanya, Macaristan ve Sırbistan ülkeleri Türkiye'yi takip ettiği belirlenmiştir.

Finansal içerme, ülkelerin sadece iktisadi anlamda gelişme düzeyini değil aslında farklı unsurları etkileyen ve farklı unsurlardan etkilenen faktörleri içinde barındıran bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu araştırma ve konuyla ilgili diğer araştırmalarının bulguları finansal içermenin çok yönlülüğünü destekler niteliktedir. Araştırmanın bulguları aslında ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile paralellik gösterdiğini ortaya koymaktadır. IMF'nin 2023 yılı raporuna göre dünyanın 17. Büyük ekonomisinde yer alan Türkiye, UNDP'nin İnsani Gelişim Endeksi 2023 raporuna göre 193. ülke arasında 45. Sırada yer alması ülkenin finansal seviyesi ile gelişmişliği arasında ciddi bir fark olabileceğini göz önüne sermektedir. Türkiye'nin, Dünyanın gelişmiş ülkelerinin finansal içerme değerlerine ve sıralamasına göre oldukça uzak kaldığı görülmektedir. Bu nedeni, ülkenin heterojen yapıya sahip olması ve bölgeler arası derin gelir eşitsizliği olmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Fakat Türkiye'nin yıllar itibarıyla önemli bir düşüş göstermemesi hatta 2020 yılında yaşanan pandemi dönemi itibarıyla yükselme trendine geçmesi önemli bir tespittir. Yaşanan sosyal ve ekonomik zorluklar karşısında Türkiye'nin finansal hizmetlere olan erişim ve kullanım yeteneklerinin arttığı değerlendirilmiştir.

Sonuç

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, günümüzde ekonomik, çevresel ve sosyal kalkınmanın gerçekleşmesi için çeşitli kurum ve kuruluşların odaklandığı konulardan biridir. Bu amaçlar detaylı incelendiğinde ve bu amaçların gerçekleşmesi için, ideal bir finansal sistemin ön koşul olduğu açıkça görülmektedir. Özellikle ekonomik ve sosyal eşitsizliğin ivme kazandığı günümüz dünyasında, temel finansal hizmetlerin yaygınlığı, erişimi ve kullanımı sürdürülebilirliğin ilk anahtarı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeterince finansal hizmet alamayan bir kesimin olması ve bu kesimin yıllar içinde azalmak yerine sürekli artış göstermesi sürdürülebilir kalkınma hedeflerini engelleyen geciktiren bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bireylerin, şirketlerin özellikle de herhangi bir nedenden dolayı sistem dışında kalmış grupların, finansal hizmetlere olan erişimi ve kullanma yeteneği olarak ifade edilen finansal içerme, kalkınma için büyük bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla bu çalışmada, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına ulaşmada önemli bir rol oynayan finansal içerme düzeyini, Türkiye'nin Düzey 2 bölgeleri için ölçmeyi amaçlamıştır. Bu ölçüm için Sarma (2008) tarafından geliştirilen ve genellikle çok boyutlu modeller için kullanılan bir endeks hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Bu endeksi oluşturmak için finansal içerme düzeyini ölçen 9 gösterge ele alınmıştır. Bu doğrultuda Türkiye'nin Düzey 2 Bölge illerine ait 2011-2023 yılları arası elde edilen verilerle finansal içerme endeks hesaplaması yapılmıştır. Oluşturulan endeks değerine göre TR10, TR31, TR51 ilk üç sırada yer alırken TR71, TRB2 ve TRA2 bölgeleri son sıralarda yer almaktadır. Elde edilen bulgular, bölgelerin gruplandırıldığı illerin gelişmişlik düzeyi ile paralellik göstermektedir. Fakat TR10 (İstanbul), TR31 (İzmir) ve TR51 (Ankara) bölgeleri tek ilden oluştuğuna dikkat edilmesi gerekmektedir. TR10 bölgesi, 13 yılda hep ilk sırada olması İstanbul ilinin Türkiye'nin en gelişmiş ili olması ile doğrudan ilgili olduğu düşünülmektedir. İzmir ilinin sürekli olarak ikinci sırada olma eğilimi son yıllarda değişmiş 2020, 2021 ve 2023 yıllarında üçüncü sıraya düştüğü görülmüştür. Bu yıllarda TR 62 Adana-Mersin Bölgesi, 2. sıraya yükseldiği görülmektedir. Genel ortalama ise TR 62 bölgesi 4. sıradadır. Adana ve Mersin illerini kapsayan bu bölgenin yıllar içinde yükselmesi olağan bir durum olarak karşılanmaktadır. Nitekim Adana'nın tarımsal çeşitliliği, iş gücü piyasası, üretim kapasitesi Mersin'inin geniş hinterlandı, yeni kurulan havalimanı ve her iki ilin de bulunduğu coğrafi konum ve lojistik avantajı olması bu bölgenin finansal anlamda gelişimini desteklemektedir. Ankara ilini kapsayan TR 51 bölgesi 3. sırada yer alırken yıllar içinde düşüş eğilimi göstermiştir. Özellikle 2023 yılında 8. sırada olması dikkat çekicidir. Bu ilin demografik yapısının homojen olması, ekonomisinin ticaret ve sanayiye dayalı olmasından kaynaklı ülkenin yüksek enflasyonist ortamından en çok etkilenen illerin başını çekmektedir. Önceki yıllarda yaşanan yoğun ticari ve sanayi faaliyetlerinin, 2021 yılından itibaren azalması ve bölgenin coğrafi şartlarından dolayı tarımsal faaliyetlerle desteklenememesi bu düşüşün nedeni olarak görülmektedir. Bu sebeple bölgelerin ve illerin ekonomik faaliyetlerini kısıtlı alanlardan oluşturmak yerine, çeşitlendirilmesi gerekliliği fikri ön plana çıkmıştır. Bölgelerin arasında en düşük düzeyde olan TRA2 bölgesidir. Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan illerini kapsayan bu bölgenin az gelişmiş ve çok göç veren bir bölge olması finansal hizmetlere olan erişimi ve kullanımı da etkilediği düşünülmektedir. Aynı durum Van, Muş, Bitlis, Hakkâri illerini kapsayan TRB2, Mardin, Batman, Şırnak, Siirt illerini kapsayan TRC3, Malatya Elâzığ, Bingöl, Tunceli illerini kapsayan

TRB1 bölgeleri için de geçerlidir. Bu bölgeler sosyal ve ekonomik gelişme bakımından ülkenin ortalamasına göre oldukça geri kalmıştır. Düşük eğitim ve istihdam oranı, ortalamanın üstünde doğurganlık hızı ve bu bölgenin genelinde yaşanan terör olayları gibi yaşamsal kaygılar, bölgenin finansal hizmetlere olan erişim ve kullanım ihtiyacının çok önündedir. Elde edilen bulgulardan dikkat çekici bölge ise Şanlıurfa ve Diyarbakır illerini kapsayan TRC2 bölgesidir. 2011-2020 yılları arasında genellikle 16. Sırada yer alırken 2021 yılı itibarıyla 10. sıraya yükselmiştir. Düzey 1 bölgesine göre Güneydoğu Anadolu'da kalan bölgeleri arasında yükselen trende sahip olduğu görülmektedir. 2021 yılından sonra ciddi bir yükseliş göstermesi COVID pandemi sürecinde bu bölgenin halkının finansal hizmetlere erişim ve kullanım konusunda bilinç geliştirdiği öngörüsünü oluşturmaktadır. Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir illerini kapsayan TR71 bölgesinin 24. sırada çıkması bir diğer dikkat çeken bulgudur. En önemli nedenin bölgenin yaşlı bağımlılık oranının yüksek olduğu düşünülmektedir. Öte yandan tarımda daha çok geleneksel yöntemlerin tercih edilmesi ve alt yapı eksiklikleri bölgenin finansal hizmetlere olan erişim ve kullanım oranını düşürmektedir. Bölgenin finansal içerme düzeyinin bu derece düşük çıkması, üzerinde titizlikle durulması ve araştırılması gereken bir konudur. Afyon, Uşak, Kütahya ve Manisa illerini kapsayan TR33 bölgesinin yıllar itibarıyla 12. sırada yer aldığı; sadece 2019-2020 yıllarında bu sıralamada değişiklik olduğu ve genel olarak stabil bir seyir izlendiği gözlemlenmiştir. Bölgenin bu stabil konumunun korunmasında ise Manisa'nın teknoloji ve sanayi alt yapısının; Afyonkarahisar ve Kütahya'nın benzer sanayi ve termal turizm yatırımlarının ve Uşak'ın çeşitlenen tekstil sanayisinin etkili olduğu düşünülmektedir. TÜİK Coğrafi İstatistik Portalı üzerinden bölgeye özel sanayi grafiği incelenmiştir ve bölgenin stabil seyri orda da gözlemlenmiştir. Ayrıca bölge illerinin GSYH verilerinde de benzer bir durumla karşılaşılmaktadır. Bunun yanında Zafer Kalkınma Ajansının İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeks (2024) raporunda Afyonkarahisar 41. Kütahya 37. Manisa 23. ve Uşak 29. sırada yer almışlardır. Türkiye'nin ortalama kişi başı GSYİH'sı 10.659 \$ iken TR33 Bölgesinin 8.941 \$ ile ortalamanın altında yer aldığı olduğu görülmektedir. Bu görünümde bölge illerinin nüfus dağılımlarının etkili olabileceği düşünülebilir. Örneğin merkez nüfus yüzdesi Afyonkarahisar'ın %43,21; Uşak ilinin %70,33; Kütahya'nın %48,02'dir. Buna göre hem gelişmişlik sıralaması hem de merkez nüfus oranı finansal içermeyle bağlantılı olan göstergeler arasında sayılabilir. Çünkü merkez nüfusunun yüksek olması, finansal hizmetlerin erişebilirliğini ve yaygınlığını artırmaktadır. Finansal hizmetlerin artması da illerin gelişmişlik düzeyini etkileyen unsurlar arasındadır. Dolayısıyla TR33 bölgesinin finansal içerme düzeyinin stabil kalmasında yukarıda belirtilen unsurların etkili olabileceği düşünülmektedir.

Ülke çapında bir değerlendirme yapmak gerekirse finansal içerme düzeyi 2011-2023 yıllarında arasında hep düşük kategorisinde kalmıştır. Bu bulgu (Camara ve Tuesta, 2014; Wang ve Guan, 2017; Sarma, 2008; George ve Lazar; Yorulmaz, 2018; Ghosh ve Chaudhury, 2022) daha önceki araştırmaların sonuçlarıyla örtüşmektedir. Gelişmekte olan bir ülkenin düşük düzeyde kalmasının nedenleri, detaylı araştırmalara konu olması önerilmektedir.

Makalenin ampirik bulguları, politika yapıcılara, çeşitli kuruluşlara, akademisyenlere hem finansal içerme düzeyinin ölçülmesi hem de bölgesel analiz hakkında bilgi sağlayacaktır. Sürdürülebilirlik sadece çevresel koşulların iyileştirilmesiyle değil gerekli sosyal ve ekonomik koşulları sağlanmasıyla gerçekleşecektir. Herkesin eşit şartlarda temel finansal hizmetlere erişemediği bir bölge veya ülkede yoksulluğun azalmasından, nitelikli eğitimden, sağlıklı ve kaliteli yaşamdan ya da temiz enerjiye ulaşım gibi sürdürülebilir kalkınma amaçlarından bahsetmek pek mümkün olmayacaktır. Nitekim temelde bir eksikliğin olması nihai amaca ulaşılmasını ya mümkün kılmayacak ya da geciktirecektir. Çalışmanın en önemli çıkarımı, hedeflenen sürdürülebilir kalkınma amaçları arasında finansal içermenin etkileyen bir unsur olarak değil, doğrudan bir hedef olarak konulması gerekliliği olarak ifade edilebilir.

Araştırmanın en önemli kısıtı il ve bölgeler özelinde, konuya uygun göstergelerin seçilmesiyle ilgilidir. Gelecek çalışmalar için finansal içermenin boyutlarına uygun göstergelerin yayınlanması ya da anket yoluyla toplanması, finansal içermenin farklı boyutlarını da değerlendirebilen endeks çalışmalarına katkı yapabilecektir. Bunun yanında sürdürülebilir kalkınma ve finansal içerme ilişkisine yönelik çalışmaların yapılmasının ilerleyen dönemlerde ülkelerin ve bölgelerinin daha derinlemesine finansal altyapılarının incelenmesine katkıları beklenmektedir. Özellikle bu süreçte kırsal alanlara yakın erişim hizmetlerinin artırılması, düşük gelir gruplarına özel kredi imkanlarının sağlanması, internet ve dijital bankacılık hizmetlerinin daha çok tercih edilmesi için mevcut uygulamaların daha kolay hale getirilmesine yönelik çalışmalara hız verilmesi gerekmektedir. Sonuçta finansal göstergelerin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkileri düşünüldüğünde; Türkiye geneli finansal okuryazarlık eğitimlerinin artırılması ve öncelikli hedef odaklı gruplar üzerinden planlanması, bölge bölge konu ile ilgili önemli sonuçlar gösterebilecektir. Bunun için de kalkınma ajanslarının bölge planlamalarında konu ile ilgili iş birliklerine ve planlamalara öncelik vermeleri gerekmektedir. Zira sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi, finansal hizmetlere kısıtlı erişim veya düşük kullanımın olduğu bir ülkede pek mümkün olmayabilir.

This research article has been licensed with Creative Commons Attribution - Non-Commercial 4.0 International License. Bu araştırma makalesi, Creative Commons Atıf - Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Yazar Katkıları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağladıklarını beyan etmişlerdir.

Teşekkür Beyanı

Yazar(lar), çalışma için teşekkür beyanında bulunmamışlardır.

Destek Beyanı

Yazar(lar), çalışma için herhangi bir destekleyen beyanında bulunmamışlardır.

Çıkar Çatışması

Yazar(lar), çalışma için herhangi bir çıkar çatışması beyanında bulunmamışlardır.

Etik Beyanı

Yazar(lar), çalışma için Etik Kurul Onayı alınması gerektiğini beyan etmişlerdir.

Sorumlu Editörler

Prof. Dr. Cantürk Kayahan, Afyon Kocatepe Üniversitesi

Arş. Gör. Aykut Güryel, Afyon Kocatepe Üniversitesi

Kaynakça/References

Ade'Soyemi, K., Olowofela, O. E., & Yunusa, L. A. (2020). Financial inclusion and sustainable development in Nigeria. *Journal of Economics and Management*, 39(1), 105-131.

<https://doi.org/10.22367/jem.2020.39.06>

Ahmad, U. I., Hassan, A., & Marafa, M. (2023). A Descriptive Analysis of Central Bank Cashless Policy of Point of Sale (POS) and Financial Inclusion in Sokoto State, Nigeria. *Saudi J Econ Fin*, 7(6), 285-289. 10.36348/sjef.2023.v07i06.001

Acar Balaylar, N. İ. L. G. Ü. N., & Bulut, A. H. S. E. N. (2022). Türkiye'de ve Dünyada Cinsiyet Eşitsizliğinin Finansal Kapsayıcılık Perspektifinde Analizi.

Atasever, G. (2021), Muğla'nın Finansal Yapısı Ve Bankacılık Sektörü. Ozan Bahar ve Mehmet Avcı (Edt.), Muğla Kent Ekonomisi içinde (168-184). Detay Yayıncılık.

Ahiler Kalkınma Ajansı. (2023). Türkiye için Bir Rekabetçilik Endeksi 2023 Raporu <https://turkonfed.org/tr/detay/4226/rekabetcilikte-istanbul-ile-diger-iller-arasindaki-makas-aciliyor>

Allen, F., Demircuc-Kunt, A., Klapper, L., & Peria, M. S. M. (2016). The foundations of financial inclusion: Understanding ownership and use of formal accounts. *Journal of financial Intermediation*, 27, 1-30. <https://doi.org/10.1016/j.jfi.2015.12.003>

Arner, D. W., Buckley, R. P., Zetzsche, D. A., & Veidt, R. (2020). Sustainability, FinTech and financial inclusion. *European Business Organization Law Review*, 21, 7-35. (2020) <https://doi.org/10.1007/s40804-020-00183-y>

Aydın, R., & Çakmak, E. Sağlık Harcamaları ve Toplam Faktör Verimliliği Arasındaki İlişki: Türkiye'de Düzey-2 Alt Bölgeleri İçin Bir Uygulama. *Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi*, 8(1), 49-72. <https://doi.org/10.29216/ueip.1401872>

Berber, M., Yıldız, B., & Yılmaz, M. S. (2024). Türkiye'de bölgesel düzeyde kapsayıcı büyüme indeksi. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(1), 159-178. <https://doi.org/10.30855/gjeb.2024.10.1.010>

Cámara, N., & Tuesta, D. (2014). Measuring financial inclusion: A multidimensional index. *BBVA Research Paper*, (14/26).

Carolina Rezende de Carvalho Ferreira, M., Amorim Sobreiro, V., Kimura, H., & Luiz de Moraes Barboza, F. (2016). A systematic review of literature about finance and sustainability. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 6(2), 112-147. 6(2), 112-147. <http://dx.doi.org/10.1080/20430795.2016.1177438>

Çetin, B., & Kuvat, Ö. (2022). Türkiye'de ekonomik göstergeler açısından düzey 2 bölgelerinin geliştirilmiş ENTROPİ ve CRITIC temelli COPRAS yöntemi ile sıralanması. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 14(11), 10.52791/aksarayiibd.1008201

Dar, A. B., & Ahmed, F. (2021). Financial inclusion determinants and impediments in India: insights from the global financial inclusion index. *Journal of Financial Economic Policy*, 13(3), 391-408. <https://doi.org/10.1108/JFEP-11-2019-0227>

Danladi, S., Prasad, M. S. V., Modibbo, U. M., Ahmadi, S. A., & Ghasemi, P. (2023). Attaining sustainable development goals through financial inclusion: exploring collaborative approaches to Fintech adoption in developing economies. *Sustainability*, 15(17), 13039. <https://doi.org/10.3390/su151713039>

Demirgüç-Kunt, A., & Singer, D. (2017). Financial inclusion and inclusive growth: A review of recent empirical evidence. *World bank policy research working paper*, <https://ssrn.com/abstract=2958542>

Dev, S. M. (2006). Financial inclusion: Issues and challenges. *Economic and political weekly*, 4310-4313. doi: 10.38122/ased.62.6

Ellili, N. O. D. (2024). Financial inclusion and sustainable development: A review and research agenda. *Journal of Financial Services Marketing*, 1-20. <https://doi.org/10.1057/s41264-024-00269-5>

- Ene, E. E., Abba, G. O., & Fatokun, G. F. (2019). The impact of electronic banking on financial inclusion in Nigeria. *American Journal of Industrial and Business Management*, 9(6), 1409-1422. 10.4236/ajibm.2019.96092
- Gao, S., Zhu, Y., Umar, M., Kchouri, B., & Safi, A. (2024). Financial inclusion empowering sustainable technologies: Insights into the E-7 economies from COP28 perspectives. *Technological Forecasting and Social Change*, 201, 123177. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2023.123177>
- George, T. T., & Lazar, D. The Financial Inclusion Index: Insights and Implications for G20 Countries.
- Ghosh, C., & Chaudhury, R. H. (2024). Ranking of countries based on multi-dimensional financial inclusion index: A global perspective. *International Journal of Finance & Economics*, 29(2), 1345-1377. <https://doi.org/10.1002/ijfe.2735>
- Goel, S., & Sharma, R. (2017). Developing a financial inclusion index for India. *Procedia computer science*, 122, 949-956. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2017.11.459>
- Gupte, R., Venkataramani, B., & Gupta, D. (2012). Computation of financial inclusion index for India. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 37, 133-149. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.03.281>
- Hannig, A., & Jansen, S. (2010). Financial inclusion and financial stability: Current policy issues. *ADB Working Paper*. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1729122>
- Hasan, M. M., & Lu, Z. (2023). Nexus among financial inclusion and sustainability in Asia: role of banking sector. *Environmental Science and Pollution Research*, 30(22), 62481-62493. <https://doi.org/10.1007/s11356-023-26028-y>
- Kalkınma Ajansları. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) 1 Aralık 2024 tarihinde <https://ka.gov.tr/sayfalar/kalkinma-planlamasinda-istatistiki-bolge-birimleri-siniflandirmasi--24> adresinden edinilmiştir.
- United Nations. Department of Economic and Social Affairs Sustainable Development 3 Aralık 2024 tarihinde <https://sdgs.un.org/goals#history> adresinden edinilmiştir.
- United Nations Sustainable 3 Aralık 2024 tarihinde <https://www.un.org/en/academic-impact/sustainability> adresinden edinilmiştir.
- United Nations Capital Development Fund. Financial Inclusion and SDGs 3 Aralık 2024 tarihinde <https://www.unCDF.org/financial-inclusion-and-the-sdgs?ref=hackernoon.com> adresinden edinilmiştir.
- World Bank Group. Financial Inclusion 13 Kasım 2024 tarihinde <https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/overview> adresinden edinilmiştir.
- Hussain, S., Gul, R., & Ullah, S. (2023). Role of financial inclusion and ICT for sustainable economic development in developing countries. *Technological Forecasting and Social Change*, 194, 122725. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2023.122725>
- Imperatives, S. (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our common future. Accessed Feb, 10(42,427).
- Iqbal, B. A., & Sami, S. (2017). Role of banks in financial inclusion in India. *Contaduría y administración*, 62(2), 644-656. <https://doi.org/10.1016/j.cya.2017.01.00>
- İğdeli, A., & Sever, E. (2020). İnovasyonun genç işsizlik üzerindeki etkisi: Türkiye’de düzey II bölgeleri örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(3), 771-779. <https://doi.org/10.18506/anemon.522447>
- Kapoor, A. (2014). Financial inclusion and the future of the Indian economy. *Futures*, 56, 35-42. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2013.10.007>
- Kara, A., Zhou, H., & Zhou, Y. (2021). Achieving the United Nations' sustainable development goals through financial inclusion: A systematic literature review of access to finance across the globe. *International Review of Financial Analysis*, 77, 101833. <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2021.101833>
- Kartal, T., & Karşıyakalı, B. (2023). Türkiye’de Bölgesel Gelir Eşitsizliği: Düzey-2 Bölgeleri Bazında Yakınsama Analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (59), 61-82. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1275122>
- Khan, N., Zafar, M., Okunlola, A. F., Zoltan, Z., & Robert, M. (2022). Effects of financial inclusion on economic growth, poverty, sustainability, and financial efficiency: Evidence from the G20 countries. *Sustainability*, 14(19), 12688. <https://doi.org/10.3390/>
- Kuada, J. (2019). Financial inclusion and the sustainable development goals. In *Extending financial inclusion in Africa* (pp. 259-277). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-814164-9.00012-8>
- Kuhlman, T., & Farrington, J. (2010). What is sustainability?. *Sustainability*, 2(11), 3436-3448. doi:10.3390/su2113436
- Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/yer-sis-kapsaminda-tr82-bolgesi-mevcut-durum-raporu.pdf#page=12.15>

- Kumar, N. (2013). Financial inclusion and its determinants: evidence from India. *Journal of Financial Economic Policy*, 5(1), 4-19. <https://doi.org/10.1108/17576381311317754>
- Le, T. H., Chuc, A. T., & Taghizadeh-Hesary, F. (2019). Financial inclusion and its impact on financial efficiency and sustainability: Empirical evidence from Asia. *Borsa Istanbul Review*, 19(4), 310-322. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2019.07.002>
- Machdar, N. M. (2020). Financial inclusion, financial stability and sustainability in the banking sector: The case of Indonesia. <https://www.um.edu.my/library/oar/handle/123456789/54174>
- Montiel, I., & Delgado-Ceballos, J. (2014). Defining and measuring corporate sustainability: Are we there yet?. *Organization & Environment*, 27(2), 113-139. DOI: 10.1177/1086026614526413
- Nguyen, T. T. H. (2021). Measuring financial inclusion: a composite FI index for the developing countries. *Journal of Economics and Development*, 23(1), 77-99. <https://doi.org/10.1108/JED-03-2020-002>
- Ozili, P. K. (2021, October). Financial inclusion research around the world: A review. *In Forum for social economics* (Vol. 50, No. 4, pp. 457-479). Routledge. <https://doi.org/10.1080/07360932.2020.1715238>
- Ozili, P. K. (2022). Financial inclusion and sustainable development: an empirical association. *Journal of Money and Business*, 2(2), 186-198. <https://doi.org/10.1108/JMB-03-2022-0019>
- Ozturk, I., & Ullah, S. (2022). Does digital financial inclusion matter for economic growth and environmental sustainability in OBRI economies? An empirical analysis. *Resources, Conservation and Recycling*, 185, 106489. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2022.106489>
- Öncel, A., & Şimşek, S. (2011). Türkiye’de Bölgelerarası Kaynak Kullanım Etkinliğinin Veri Zarflama Analizi Yöntemiyle Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (37), 87-119.
- Kara, F. Z., & Örtlek, Z. (2022). Türkiye’nin istatistiki bölge birimleri sınıflandırmasına göre düzey-2 bölgelerinin bölgesel kalkınma açısından inovasyon performansının değerlendirilmesi. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 172-200. doi: 10.38122/ased.62.6
- Özgün, F. (2021). Kapsayıcı büyümenin bir unsuru olarak “üretken istihdam” kavramı ve Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 273-295. <https://doi.org/10.38009/ekimad.994260>
- Özgün, F. (2022). *Finansal İçerme ve Yoksulluk İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama* (Yayımlanmış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi.
- Özyıldırım, Y. (2019). *Finansal kapsayıcılık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin kantil regresyon yöntemiyle analizi*. Uşak Üniversitesi.
- Piñeyro, C. M. Z. (2013). Financial inclusion index: proposal of a multidimensional measure for Mexico. *Revista Mexicana de Economía y Finanzas Nueva Época REMEF*, 8(2).
- Sarma, M. (2008). Index of financial inclusion (No. 215). *Working paper*.
- Sarma, M. (2016). Measuring financial inclusion for Asian economies. *Financial inclusion in Asia: Issues and policy concerns*, 3-34.
- Sarma, M., & Pais, J. (2011). Financial inclusion and development. *Journal of international development*, 23(5), 613-628. <https://doi.org/10.1002/jid.1698>
- Şengönül, A., & Tekgün, B. (2021). Phillips Eğrisinin Panel Ardl Analizi: Türkiye’deki Bölgeler Arası Bir Uygulama. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 4(2), 81-97.
- Tram, T. X. H., Lai, T. D., & Nguyen, T. T. H. (2023). Constructing a composite financial inclusion index for developing economies. *The Quarterly Review of economics and finance*, 87, 257-265. <https://doi.org/10.1016/j.qref.2021.01.003>
- Türe, H. (2019). Türkiye'nin Bölgeleri (İBBS-2) İçin Refah Düzeyi Değerlendirmesi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 56(648), 121-141.
- Türkmen, S. Y., & Çağıl, G. (2017). Sustainable and inclusive finance in Turkey. *Risk Management, Strategic Thinking and Leadership in the Financial Services Industry: A Proactive Approach to Strategic Thinking*, 11-23.
- Türkyılmaz, S. (2023). Konut Fiyat Endeksinin Mekânsal Analizi: Türkiye İBBS-Düzey2 Bölgeleri İçin Bir Uygulama. *Alanya Akademik Bakış*, 7(1), 445-460. Doi: 10.29023/alanyaakademik.1161698
- Wang, X., & Guan, J. (2017). Financial inclusion: measurement, spatial effects and influencing factors. *Applied Economics*, 49(18), 1751-1762. <http://dx.doi.org/10.1080/00036846.2016.1226488>
- Yorulmaz, R. (2013). Construction of a regional financial inclusion index in Turkey. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 7(1), 79-101.
- Yorulmaz, R. (2018). An analysis of constructing global financial inclusion indices. *Borsa Istanbul Review*, 18(3), 248-258. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2018.05.001>

- Yıldız, M., & Awadh, K. Q. A. (2022). Determining the relationship between financial inclusion and financial stability: An application for Iraq. *Business & Management Studies: An International Journal*, 10(3), 1145-1160.
- Zhang, H., Yuan, F., Cui, Y., & Li, G. (2022). Research on the construction and measurement of inclusive finance evaluation index system. *Procedia Computer Science*, 199, 1152-1159. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2022.01.146>
- Zins, A., & Weill, L. (2016). The determinants of financial inclusion in Africa. *Review of development finance*, 6(1), 46-57. <https://doi.org/10.1016/j.rdf.2016.05.001>
- Zafer Kalkınma Ajansı (2024); Afyonkarahisar ili Genel Sosyo-Ekonomik Görünümü 15 Ocak 2025 tarihinde <https://dokuman.zafer.gov.tr/uiassets/filemanagement/B%C3%96LGEM%C4%B0Z/B%C3%96LGEM%C4%B0ZE%20GENEL%20BAKI%C5%9E/2024/Afyonkarahisar%20C4%B0li%20Genel%20Sosyoekonomik%20G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%C3%BC.pdf> adresinden edinilmiştir.